

існують у вигляді складених ізоморфних утворень відапелятивного й відтопонімного походження: вулиці *Микоти Бажана, Миколи Гоголя, Пальміро Тольятті, Ново-Слобідська, Паризької Комуні, Сакко і Ванцетті, Пиховська-Донська*, описова назва площі для народних розваг та ігор. Зафіксовано окремий випадок вживання у мовленні назви, що виникла внаслідок метафоричного переносу, а саме, – вулиця “Народного слова”. Вона походить від назви редакції одноіменної міської громадсько-політичної газети, що знаходиться на вулиці *Луначарського* [1].

З’ясовано, що найбільш поширеним в урбанонімії міста є суфіксальний спосіб словотвору з продуктивними суфіксами *-ськ(ий), -ськ(а)* (356 одиниць), *-н(ий), -н(а)*. Суфікси *-ськ(ий) -а)* і *-н(ий), -а)* дозволяють утворювати також складені назви з додаванням нумеративу (з метою виділення його з ряду однотипних назв): вулиці *1 – 2-а Поперечна, 1 – 2-а Світлогорська*, провулки *1 – 2-ий Госпитальний, 1 – 2-ий Артилерійський*. Досить поширеними є назви у формі родового відмінка: вулиці *Родимцева, Антонова, Семена Палія, Петра Дорошенка*. Малопродуктивним є неморфологічний лексико-семантичний спосіб словотвору, а саме – його різновид трансонімізація, адже багато назв утворилося в результаті використання іншої назви, що, фактично, є творенням слова на рівні його семантики: вулиці *Озерна Балка, Солодка Балка*.

Отже, динаміка урбанонімів пізньозаселеного регіону України на матеріалі міста Кіровограда протягом др. пол. XVIII – XX ст. відображає основні соціально-політичні, релігійні та культурні цінності його жителів, а також фізико-географічні особливості місцевості.

Література

- 1 Здр Л. Було свято на вулиці “Народного слова” // Народне слово. – 2000. – 4 листопада. – С.4
- 2 Карпенко Ю.О. Синхронічна сутність лексико-семантичного способу словотвору // Мовознавство – 1992. - № 4. - С. 3 – 10.
- 3 Лучик В.В. Особливості становлення української урбанонімії // Наукові записки. Серія: Філологічні науки (мовознавство). – Кіровоград: РВЦ КДПУ. – Вип. 44 – С. 3 – 4.
- 4 Тригуб Л.Г., Білюк А.В. Принципи найменування вулиць м. Миколаєва // Питання ономастики Південної України. – К.: Наук. думка, 1974. – С. 134 – 137

Тетяна Миколенко (Тернопіль)

НАЗВИ МІСЬКИХ ОБ’ЄКТІВ У РОЗМОВНОМУ МОВЛЕННІ ТЕРНОПОЛ’ЯН

In this article we considered some local features of language of the inhabitants Ternopil city. The review of lexicon is made of a position of official and colloquial speech. The analysis of the names of different objects of city enables to look after development by the human environment. There is a speech about names with which people allocate different parts of city (name of streets, areas, parks, monuments etc.) Man comes into contact with city, region, which gives a name to designate it and to allocate from an environment. This theme is urgent in any times as the different changes in life of city and political predetermine language variants.

Феномен міста здавна став об’єктом суспільних наук. В різних аспектах його вивчають історики, економісти, соціологи. Лінгвісти лише починають розробку цієї теми. У галузі лінгваного аналізу мовного побуту міста постають такі завдання: дослідити мову

жителів міста - як через лексику однієї особи, так і окремих груп; провести паралелі між мовою різних міст. З'ясувати основні поняття і встановити герміни для опису мови міста та її структури. Одне із важливих питань, яке стоїть перед лінгвістами сьогодні, – встановити, як життя та історія міста відображаються у міських найменуваннях.

У цій статті розглянемо деякі локальні особливості мови жителів міста Тернополя. Огляд лексики зроблено з позиції офіційної та неофіційної (розмовної) номінації. Проблема співвідношення офіційна / розмовна номінація важлива для лінгвістики насамперед з огляду становлення законів розвитку мовлення і мови, проблем культури слова тощо.

У галузі офіційної номінації особливе місце належить **урбанонімії**, тобто назвам міських об'єктів. До основних типів урбанонімів належать назви вулиць, площ, районів, парків, пам'ятників, стадіонів тощо.

У лінгвістичній літературі поширена думка, що урбаноніми - це група найменувань, яка має суттєві особливості, що відрізняють цю категорію від мікротопонімів. Це галузь, на яку поширюється політика свідомого найменування і перейменування [3:124]. Новий ракурс проблеми виникає, якщо у сферу дослідження включити назви міських об'єктів, що використовуються в розмовному мовленні, тобто неофіційні варіанти.

Аналіз назв різних об'єктів міста дає змогу простежити освоення людиною міського середовища. Мова йде про імена, якими люди наділяють різні частини міста. Опановуючи місто, район, місце проживання, людина вступає в контакт з оточенням, яке підсвідомо олюднює, якому дає ім'я, щоб позначити його і виділити з оточення. Ця тема є актуальною у будь-які часи, бо різні зміни у житті міста - суспільно-політичні, економічні тощо – зумовлюють мовленнєві новації.

Місто Тернопіль офіційно на райони не поділено, хоча у документах міської ради використовуються чотири назви історичних районів: Дружба, Східний (розташований у східній частині міста), Сонячний (район побудований на незаселеному місці), Центр (розташований у центральній частині міста). Це назви найдавніших районів. Проте документально не визнано ще одного старого району – Новий світ (район отримав назву внаслідок добудов багатопверхових домів на території приватних будинків). Ці назви відомі всім жителям та існують “напівофіційно”, тобто їх використовують члени мерії у доповідях, вони фігурують на сторінках газет, у позначеннях тролейбусних та автобусних маршрутів тощо. Найбільший із старих районів м. Тернополя – Сонячний – у розмовному мовленні отримав назву *БМ* (контраст із територіальною компактністю старого міста, посиленій транспортними проблемами, став основою того, що цей район сприймався далеким). Розмовна номінація може відбуватися і на рівні мікрорайонів. Так, частину вищезгаданого району внаслідок розміщення на окраїні міста і постійних протягів називають *Ляскою*.

Решта – райони порівняно нові, зведені у 70-90-х роках ХХ століття. Основою мовленнєвої номінації у цьому випадку може бути особливість району. Так, розмовно-побутова назва *Канада* (район новобудов з квартирами покращеного планування, придбаними часто за гроші, надіслані родичами з Канади) базується на асоціативному протиставленні “бідних” старих районів з квартирами-“хрущівками” та нових.

Розбудова міст в основному відбувається за рахунок приєднання приміських сіл, назви яких автоматично стають номінаціями мікрорайонів: *Кутківці, Березовиця*. Паралельно із територіальним розширенням проводиться реконструкція старих районів. Вони переважно зберігають давні неофіційні назви: *Гупівка* (історична околиця міста, де проживали люди, що виловлювали собак), *Рогатка* (колишня застава у формі рогатки, де збирали мито).

Системи в назвах вулиць у Тернополі немає, можна відзначити лише кілька специфічних рис. Однією з них є паралельне використання давніх офіційних назв поряд з сучасними офіційними, наприклад, - *Ти куди?* - *Та в цей новий магазинчик на Руській* – А,

той, на початку Леніна? – Ага. Вживання таких дзеркальних форм часто містить у собі уточнююче чи конкретизуюче значення.

Хоча в офіційному найменуванні фігурс кілька проспектів та бульварів, у розмовному мовленні вони здебільшого існують як вулиці, наприклад: проспект Злуки фігурує як *вулиця Злуки*. Лише два найбільші – проспект Володимира Великого та бульвар Данила Галицького іменуються просто *Проспект* та *Бульвар*.

Нами зафіксовано лише одну назву на позначення перехрестя вулиць. Це стосується перехрестя поблизу торгового комплексу “Оріон”, яке називають *Трубою* (внаслідок постійних протягів у цій зоні)

Характерну групу міських об’єктів складають **ергоніми** – “власні імена ділового об’єднання людей, в тому числі спілки, організації, установи, підприємства, товариства, закладу...” [1: 5]. У межах категорії українських ергонімів виділяють такі ергоніми класи: “власні назви комерційно-виробничих підприємств, власні назви політико-ідеологічних інституцій, власні назви державно-адміністративних установ, власні назви релігійних об’єднань, а також власні назви мистецько-інтелектуальних клубів, товариств та об’єднань за інтересами” [1: 5]

У наш час ергоніми характеризується “змінюю мовного одягу” [2: 346], яка здійснюється також і на офіційному рівні. Відбулися перейменування різних державних установ: інститут – університет, академія; школа – коледж, лицей, гімназія, магазин – торговий комплекс, супермаркет тощо. Всі ці назви ввійшли в активний лексичний склад жителів міста. Для усіх стали звичні і зрозумілі нові назви: *ТАНГ* (Тернопільська академія народного господарства), поряд із використанням старих *мед. медік* (Тернопільський державний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка), *мед* (Тернопільська медична академія імені Івана Горбача), *політех* (Тернопільський державний технічний університет імені Івана Пулюя). Період становлення проходить цю модель у назвах підприємств громадського харчування та магазинів, сконструйована на основі власного імені. У Тернополі офіційно зареєстровано 22 такі заклади, серед яких 15 з жіночими та 7 з чоловічими назвами. Здебільшого використовуються такі звичні для регіону імена, як Анна, Оксана, Галина, Максим. Часто це імена власників чи членів їх сім’ї. Так, бар “*Максим*” названо на честь сина власника, кафе “*Анастасія*” отримало свою назву за іменем власниці, “*Женя - Женська*” – за іменем онука власниці.

Новою моделлю є використання в офіційних назвах форм непрямих відміжків власних імен в офіційних назвах: магазин “У Василя”, бар “У пана Михайла”.

Несподівані назви з завуальованою семантикою утворюються при поєднанні коренів імен чи початкових букв імен та прізвищ: “*Семгала*” – власниками бару є подружжя Семєн та Галина; “*Віктароль*” – підприємство, власниками якого є Віктор, Тарас та Оля; “*Юмакс*” – фірма, яку очолюють Юра Маринівський та Кривий Саша.

Діяльність фірм з зовні нейтральними назвами інколи провокує у розмовно-побутовому мовленні утворення оригінальних аббревіатур: “*Тарас*” – товариство аферистів, рекетирів, алкоголіків, спекулянтів.

В розмовному мовленні побутують лексеми на позначення назв та об’єктів ринку, наприклад, *Критий ринок* (перші прилавки, розташовані під накриттям), *Польський базар* (місце, де раніше торгували поляки), *Юмакс* (закрите приміщення з торговими точками, розташоване на території ринку, яке належить фірмі “Юмакс”), *Патент* (місце, де продаж здійснювали за допомогою патенту), *Стометрівка* (торгові точки, розташовані на довгому тротуарі, прилеглому до ринку), *П’ятачок* (торгове місце на масиві Дружба, яке за формою нагадує п’ять копійок), *Базарчик* (невеликий ринок, розташований на Східному масиві) тощо.

Якщо до 90-х років ХХ століття в офіційних назвах магазинів персважали “Продукти”, “Гастроном”, “Промтовари”, то у 90-х вони здебільшого змінилися. Тематична група офіційних назв магазинів досить широка: за назвами продуктів (“Хліб”, “Молоко”); за

пазвами дорожніх металів та каменів ("Золото", "Діамант") тощо. У побутовій номінації здебільшого використовуються узагальнені назви: *Магазин, Продуктовий, Хлібний, Ювелірний*. Часто у розмовно-побутовому мовленні вживають давні офіційні назви: "Калина" - тепер "Доміно", "Юність" - тепер "Нептун". Варто зазначити, що старі офіційні назви, змінені з тих чи інших причин (наприклад, при функціональній зміні об'єкта), вживаються у побутовому мовленні тернопільян. У колишньому кінотеатрі "Перемога" тепер розміщений магазин "Меблі", який жителі все одно називають магазин "Перемога". Такі мовні варіанти типові для старих, але недавно перейменованих об'єктів.

Базою розмовно-побутової номінації можуть бути будівельні особливості: магазин *На східцях* - перед магазином розташовані сходи, *Дев'ятиповерховий* магазин, розташований у будинку, що має дев'ять поверхів, *Китайська стіна* - низка магазинів, що містяться в будинку протяжністю 200 метрів. Частина таких назв дублюється в різних районах. Так, магазин *На східцях* є на Дружбі та на Східному масиві. Окремі з них відомі жителям усього міста, деякі - лише жителям району. Це залежить насамперед від того, який час назва побутує у мовленні, чи названий об'єкт єдиний у місті тощо.

Номінативна локалізація магазинів, барів, зупинок, місця проживання у розмовно-побутовому мовленні відбувається за назвами промислових та адміністративних об'єктів, архітектурних особливостей міста: *Коло пивзаводу, Біля маяка, Під аркою*, наприклад: - *Ти де сходиш? - Коло маяка; Зустрінемося о десятій під аркою!*. За десять років активність моделі (прийменик + іменик) не зменшилася, стабільною залишилася іменна база. Багато об'єктів, зокрема пам'ятників героям Великої Вітчизняної війни ("Пушка", "Танк") уже немає, проте вирази *Коло пушки, Біля танка* функціонують і досі / - *Мама в магазині таке пальто купила! В якому? - Біля танка!*

Такі процеси суттєво змінюють семіотичний простір міста, окремі його частини утворюють складний соціокультурний контекст, що дає можливість для подальшого їх вивчення. Мовні зміни - це своєрідне дзеркало, в якому відображається історія міста.

В українському мовознавстві назріла потреба глибоких досліджень урбанонімів та їх розмовно-побутових відповідників, що вимагає насамперед клопіткої підготовчої роботи.

Література

1. Белей О. Сучасна українська ергонімія. - Ужгород, 1999. - 111с.
2. Китайгородская М.В., Розанова Н.Н. Современная городская коммуникация гендеризация развития (на материале языка Москвы)/ Русский язык конца XX столетия (1985 - 1995). М., 1996 - С. 344 - 397.
3. Подольская Н.В. Урбанонимы центральной области РСФСР // Вопросы географии. - 1974. - №94. - С.122 - 132.

Світлана Окопник (Умань)

ДО ВИТОКІВ СТАНОВЛЕННЯ СИСТЕМИ СКЛАДЕНИХ ГІДРОНІМІВ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Compound hidronim is the dismembered name of a complete water realia. Some terms on the designation of this onomastical concept are regarded in the article. The main signs and characteristics of compound hidronyms are also under our consideration. While examining the names in a chronological order of fixation we make an attempt to define the main word-forming types and models, to investigate lexical resources of hidronyms of the whole tense interval.